

Instagram: stela_knjige

Facebook: stela

www.stelaknjige.rs

NASLOV ORIGINALA

Maria Reva

Endling

Copyright © 2025 by Maria Reva

Za izdanje na srpskom jeziku © Publik praktikum 2026

ZA IZDAVAČA

Marko Sabovljević

UREDNIK

Marina Sabovljević

LEKTURA I KOREKTURA

Lidija Cenić

DIZAJN KORICA

Siniša Subotić

SLOG I PRELOM

Dizajn studio Layout

ŠTAMPA

Alpha print, Zemun

TIRAŽ

1.000

IZDAVAČ

Publik praktikum, imprint Stela

Dobrovoljačka 10/I, Zemun

office@publikpraktikum.rs

011/4202 544; 011/4202 545

GODINA IZDANJA

2026

Sva prava zadržana. Nijedan deo ove knjige ne sme se kopirati ni prenositi u bilo kom obliku ili bilo kojim sredstvima, elektronskim ili mehaničkim, uključujući foto-kopiranje, snimanje ili bilo koji sistem za skladištenje i pretraživanje informacija, bez pismenog odobrenja izdavača.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

ISBN 978-86-6152-703-6
COBISS.SR-ID 198172681

MARIJA REVA

POSLEDNJI
PRIMERAK
VRSTE

Preveo sa engleskog
Boban Jakovljević

Stēla

Murki, Rižiku, Lusi i Gasu

Ljudi ne žive istoriju, žive svoje živote. Istorija je katastrofa koja ih snalazi.

– Čus Pato

Iskreno, radije bih se spalila nego napisala neku finu knjižicu. Pre bih vrišteći umrla u plamenu. Slobodno me citirajte.

– Žuži Gartner

PROLOG

Zgrade u gradovima i dalje su bile čitave. Neke nove ili tek re-novirane, neke oronule ali funkcionalne, s podovima, zidovima, tavanicama. Kad okreneš slavinu, iz nje poteče voda. Kad pritisneš prekidač, svetlost okupa prostoriju. Parkovi su bili neoštećeni, travnjaci prostrani. Stanovnici su uravnoteženo živeli i umirali. I životinje su uravnoteženo živele i umirale, uglavnom u zgradama. One koje lutaju ulicama tražeći vlasnike malobrojne su. Iza gradova su bila polja. Žuta i smeđa, prošarana seoskim kućama, izbrazdana kanalima za navodnjavanje. Iznad polja – nebo. Robusno, potpuno plavo, kao tek okrećena tavanica. S njega još nije padalo mnogo toga, tek poneka ptica. Jednom je pao komad komete od kojeg je posmatračima koji su videli blesak zastao dah, ali kad je prošlo, zapljeskali su čudu.

PRVI DEO

1.

Devojka se zvala Anastasija. Bolno mlada, po Jevinom mišljenju premlada da bi učestvovala u ovim romantičnim turama. Jeva bi, slušajući priču nekog udvarača na drugom kraju svečane sale ili na palubi neke jahte, primetila kako je devojka pažljivo posmatra, okruglog lica okrenutog ka njoj poput satelitske antene. To lice, inače bezizražajno i umrtvljeno kao da se devojka odavno odvojila od stvarnosti, sad se trzalo, pokušavalo da namigne, da pošalje Jevi signal, pošto je njena gazdarica malo popustila stisak. „Upomoć!” Devojka je možda žrtva trgovine ljudima, ko zna. Jednom je otpratila Jevu do parkinga i gledala je kako ulazi u svoj kamper. Verovatno je žudela da i ona uđe, da bude odvedena na neko bezbedno mesto, ali onda ju je stigla njena „prevoditeljka”, brza i nametljiva, i odvukla je za lakat.

Šuškalilo se da se devojka loži na boga. Sigurno da se loži, jadnica. Vernice su savršene žrtve, naviknute da se klanjaju pred pretnjom odozgo. Jeva bi joj ranije priskočila u pomoć, ali više nije marila. Zaboravila je na sve svoje nekadašnje banalne brige – očuvanje mekušaca, ljubavne nade, na ruske tenkove koji se gomilaju na granici i to što niko osim nje nije mislio da će se iz toga nešto izroditi. Njena porodica je smatrala da ona u svemu vidi opasnost i sve preuveličava, stalno blebeće o kolapsu ovog ili onog ekosistema, svima kvari zabavu, čak je zbog nekakvih beznačajnih rečnih kornjača sprečila puštanje balona jedne bračne agencije iznad Dnjeptra. Ništa od toga više nije bilo važno. Čak je i Jevi dojadila Jeva.

* * *

Kako je Jeva postala nevesta iz kataloga: jedna plavooka plavuša joj je prišla na benzinskoj pumpi dok je točila gorivo u svoju pokretnu laboratoriju. Kao da se stvorila niotkud. To se desilo na prašnjavoj periferiji neke zabačene varoši posle još jedne ekspedicije (uspeh: nađena dva preživela gastropoda). Jeva je gledala kako se na brojaču pumpe menjaju cifre dok se njen rezervoar punio čitavu večnost, a ta žena je ćaskala o vremenu. Onda je rekla Jevi za „priliku” da dobije besplatne fotografije portreta.

Kad je Jeva upitala koji će joj to đavo, neznanka je delovala zapanjeno, kao da je Jeva upravo odbila besplatan lutrijski tiket. Brzo se pribrala. „Izvini, nadam se da mi nećeš zameriti”, rekla je žena tihim, poverljivim tonom (što je sigurno takođe bio uvežbani deo njenog pristupa), „ali pomislila sam da bi mogla da budeš manekenka.”

Je li tu ženu poslala Jevina porodica, u još jednoj od svojih provodadžijskih šema? Jesu li pali tako nisko da su namerili da šalju njene portrete bilo kom odgovarajućem udvaraču?

Kad se rezervoar napunio, Jeva je izvukla kreditnu karticu iz aparata (sa olakšanjem je videla da je plaćanje prošlo) i započela uobičajenu proveru svoje pokretne laboratorije. Neki idiot je ispisao grafit *Besplatni slatkiši* na belom boku njenog kampera. Jeva je tiho opsovala, pa nastavila proveru. Kleknula je pored prednjeg točka već zaboravivši na tu ženu, kad je cvrkutavi glasić iznad nje rekao: „Lep kamper. Jesi li na odmoru?”

Jeva je videla kako neznanka na visokim potpeticama gleda odeću razbacanu po klupi u kabini, zgužvanu vreću za spavanje, sluzavu požutelu protezu na instrument-tabli. Žalosno se namrštila zbog Jevinog nomadskog života.

Neznanka joj je rekla da se u varoškom hotelu te večeri održava zabava. Pozvala ju je da dođe. Jeva je sela za volan s namerom da zalupi vrata neznanki.

„Ulaz je besplatan za dame. Glavna nagrada na lutriji je hiljadu dolara. Američkih”, naglasila je neznanka.

Te subotnje večeri Jeva je prvi put u životu nešto osvojila. Ostala je do kraja zabave, čekajući da u dva po ponoći proglase pobjednika i pijuckajući besplatni roze za praznim stolom u uglu, dok se još plavookih plavuša u tesnim večernjim haljinama i cipelama s visokim potpeticama motalo naokolo uz bučnu muziku. Hotel: upadljivo drugorazredan, sa izbledelim tepihom ukrašenim krunama i slovima VIP. Vino je imalo ukus želudačne kiseline. U to zlatno doba Jeva je i dalje bila puna nade i bilo joj je važno kakvog je ukusa alkohol. Tu je bilo i nekoliko muškaraca – stranaca odevenih kao da su se upravo vratili sa utakmice, u društvu prevoditeljki. Neki od njih su pokušavali nešto da doviknu Jevi preko pucketavih zvučnika pored nje. Njihove prevoditeljke su mahale, pozivajući Jevu da pođe s njima na neko tiše mesto: u fotografsku kabinu? Napolje? Bilo gde podalje od ovih zvučnika koji paraju uši? Jeva nije mrdala s mesta, ignorišući taj after-parti za diplomate, zabavu neke firme ili šta je to već bilo. Nije skidala pogled s telefona, za slučaj da dođe do nekih problema u laboratoriji, sve dok u sali najzad nije zavládala tišina i dok jedna dostojanstvena žena u pepeljastoplavom kompletu nije stala za klimavu govornicu, predstavila se starinskim imenom Jefrosinija i počela da izvlači brojeve za lutriju.

Pre nego što je postala nevesta iz kataloga, Jeva je zavisila od donacija države i nevladinih organizacija koje su poslednjih godina počele da presušuju. Zašto bi neko finansirao istraživanje praktično iščezlih vrsta? Sa svojim beskrajnim pričama o još jednoj izgubljenoj bici, o još jednoj vrsti koja je neslavno skončala, ljudi poput Jeve nikad nisu zvezde ekoloških samita i svečanosti. Donatori žele da finansiraju samo pobjednike.

Te večeri, s lutrijskim dobitkom u rukama, Jeva se prvi put u životu osetila pobeđnički. Kasnije je posumnjala da je lutrija bila nameštena u korist novajlija kako bi ih privukli da ponovo dođu na ove čudne zabave, ali pobjeda joj je u tom trenutku prijala. A hiljadu dolara joj je mnogo značilo: nabavila je novi višestepeni sistem za filtriranje i orošavanje, specijalizovano osvetljenje punog spektra sa automatizovanim zatamnjivanjem, komoru za dezinfekciju zemljišta (polovnu, ali ipak dobru) i realističnije je uredila terarijum dodavši i živu mahovinu.

Uskoro je počela da izlazi na sastanke sa strancima. Iako to nikad ne bi priznala cmizdravim prevoditeljicama – taj posao joj je bio lak. Brzo je shvatila da u bračnoj agenciji od nje ne očekuju da se zaista uda za bilo kog od muškaraca koje su dovlačili sa Zapada. Naravno, neke žene su stvarno bile tu da bi našle ljubav. Njih su nezvanično nazivali „iglama”. Ali tu su bile i sve ostale, gomila zlatnožutog sena čija je jedina uloga da popune zabave, pojave se na dva-tri sastanka i stvore utisak da je potencijalnih udavača mnogo više nego udvarača. Jevi nije smetalo što agenciji služi kao blistavi mamac, ali njen portret je bio svuda na njihovom veb-sajtu. Nek ti muškarci dođu da potraže svoje igle u plastu sena. Zaključila je da je sama potraga deo uzbuđenja koje navodi neke muškarce da se stalno vraćaju. A žene poput Jeve, zvane „nevestama”, takođe su mogle da odrađuju turu za turom i da, ne kršeći nikakva pravila, pristojno zarade. U stvari, agencija je podržavala takvu praksu. Neveste su sve poklone koje su udvarači naručivali preko agencije – članstvo u teretani, časove kuvanja, personalizovane narukvice s privescima – mogle da zamene za gotovinu u sedištu agencije. I što je najvažnije, prevoditeljke su posle svakog sastanka morale da dele zaradu s nevestama (uz strašnu snishodljivost prevoditeljki, koje su se ponašale kao da daju milostinju, kao da one odrađuju sav posao). Čak i ako su neveste govorile engleski, kao

Jeva i mnoge druge, udvaračima nije bio dozvoljen razgovor s nevestama bez tih posrednica. Zabranjene su bile i prevodilačke aplikacije na telefonima. Ništa ne ubija romantiku kao sastanak na kojem i dama i džentlmen ne odvajaju pogled od telefona. Prevodilačke aplikacije oduzimaju mistiku međunacionalnoj ljubavi, vajakale su se Jefrosinija i njene pomoćnice. Jeva je čula da su neke neveste išle dalje od unovčavanja primljenih poklona i otvoreno obmanjivale muškarce deleći dobit od večera u preskupim restoranima ili od lažnih operacija za koje su tvrdile da su im neophodne. Međutim, Jeva je smatrala da to nije vredno ni truda ni rizika. Sasvim lepo je zarađivala samo što se pojavljivala na sastanku za sastankom, čime je nabijala satnicu kao na bilo kom drugom poslu.

Jeva je uskoro obnovila kompletnu laboratoriju. U kamper su montirani nova kada za dekontaminaciju hrane, rezervni generator, solarni panel za letnje mesece i unapređeni softver koji joj je slao poruke na telefon kad god bi vlažnost, temperatura ili nivo osvetljenja prekoračili zadate parametre. Putovala je zemljom tražeći preživle primerke, svesna da kad joj ponestane sredstava, može da skokne u neki od brojnih gradova i varoši u okviru provodadžijskih ruta i dopuni finansije. Otarasila se papira koji su joj oduzimali vreme za terenski rad i čekanja na bedne donacije dok vrste nepovratno izumiru jedna za drugom.

(Znala je da je trebalo da bude opreznija. Trebalo je da sačeka da prikupi dovoljno sredstava za laboratoriju za uzgoj u zatočeništvu, s posvećenim osobljem – fiksni raj za populacije gastropoda koje bi evakuisala iz ugroženih područja. Trebalo je da nastavi mučnu borbu s birokratijom: da konkuriše za donacije, sarađuje sa univerzitetskim laboratorijama, da se bavi politikom i dobro pazi da ne povredi sujetu starijih istraživača iako su mnogi od njih i dalje koristili prevaziđenu sovjetsku taksonomiju koja uopšte nije prepoznavala neke ugrožene vrste

kao posebne. Da je samo imala vremena. Ali morala je da se odmetne i vuče laboratoriju sa sobom.)

Najveći izazov na sastancima sa udvaračima za Jevu je bio njen telefon. Stalno pištanje i obaveštenja izluđivali su prevoditeljke i privlačili preke poglede uprave na druženjima, ali Jeva je sebe ubedila da muškarcima izgleda poželjnije zbog tih prekida. Kao da ima bogat društveni život, gomilu prijatelja koji se otimaju o nju i buljuke udvarača. I sama je htela da veruje u to. Kad god bi nasred sastanka morala da odjuri da podese nivo vlažnosti u laboratoriji ili da aktivira još jedan ventilacioni otvor, izmislila bi neki izgovor. Poziv s nekog normalnog posla kakvim bi se bavila neka normalna osoba. Rođaku kojoj treba ljubavni savet. Bebu – njenu sopstvenu! (Poslednja opcija je bila razorna. Ona nije okončavala samo sastanak na kojem je bila te večeri već i šansu za bilo kakav budući sastanak.) Udvarači nisu mogli ni da zamisle zbog čega ih ostavlja: zbog neutoljivih potreba dvesta sedamdeset šest puževa.

Puževi! Nekad je svakome ko je hteo da je sluša pričala koliko su fantastična ta bića.

Koliko vrsta gastropoda se razvilo, naselivši celu planetu, od pustinja do najdubljih okeanskih rovova. Kako oni koji žive u vodi imaju škrge, a oni koji žive na kopnu pluća, a neki, kao ampularide, imaju i jedno i drugo kako bi podneli i monsune i suše.

Kako neke vrste mogu da prežive ekstremne temperature, nepodnošljive za ljude, zahvaljujući svojim visokoodbojnim ljušturama i izolacionim svojstvima njihovih spirala. Kako mogu da stvore membranu od sluzi između otvora ljušture i kamena kako bi isparavanje vode sveli na minimum i kako godinama mogu da hiberniraju dok ih ne probudi kiša.

Kako puž može da ima i muške i ženske polne organe i da se samostalno razmnožava.

Kako džinovske tritonove trube mogu da narastu i do pola metra, dok neke vrste punktida mogu da se provuku kroz iglene uši.

Kako su za Mezoamerikance predstavljali radost i ponovno rađanje, a oblik njihovih ljuštura životni ciklus.

Kako neki mogu da mile površinom vode držeći se za talase sopstvene sluzi ili da prave splavove od balončića.

Kako neki liče na srednjovekovne vitezove – s ljušturama ojačanim gvožđem, mekim telom oklopljenim debelim metalnim pločama – dok mile otrovnim hidrotermalnim izvorima.

A opet, zar je to sada važno?

Pa šta ako svakog sata još jedan autohtoni havajski puž nestane u čeljustima invazivnog vučjeg puža?

Pa šta ako je sićušni glutinozni puž sa želatinoznim plaštom, nekad jedna od najraširenijih vrsta u Evropi, skoro istrebljen?

Pa šta ako na svaka pedeset tri sata jedna od najraznolikijih životinjskih grupa na planeti izgubi još po jednu od svojih vrsta?

Puževi nisu čupavi niti slatki. Ne ostvaruju interakciju s ljudima.

Puževi nisu pande – te džinovske trapave bebe koje isisavaju državne budžete za zaštitu – niti neki drugi harizmatični pripadnik megafaune, poput orki ili gorila. Puževi nisu mazne koale, koje su zapravo pogani prenosioi hlamidije. Niti su vidre koje izgledaju kao plišane igračke stvorene za maskote akvarijuma, uprkos tome što namamljuju pse s plaža da bi ih utopile i silovale.

Krc pod cipelom. Mrlja koju otreseš s lista zelene salate. Ništa bolji od golaća. Samo ime roda gastropoda žalosno je nenadahnjujuće – trbušno stopalo. Glupo i sporo. Šumski puževi koje je Jeva pokušavala da spase nisu čak ni živih boja.

Puževi su jednostavno samo to – puževi.

Na prijavama za donacije, pre nego što je počela da se samofinansira kroz romantične ture, Jeva je pisala o kruženju kalcijuma i ključnoj ulozi kopnenih mekušaca u regulisanju tog ciklusa. O ćurkama koje tokom stvaranja jaja namerno traže puževe i koriste ih kao vitaminske tablete. O ulozi gastropoda u razlaganju palih stabala i granja. O tome kako, zahvaljujući njihovoj slaboj pokretljivosti i osetljivosti na promene u životnom okruženju, gastropodi služe kao barometri zdravlja bioma. Insekti i ptice mogu da lete, nesvesno polažući jaja u udaljenim područjima u kojima njihovo potomstvo ne može da opstane, ali puževi ostaju gde su. Puževi vam kazuju koju jarugu valja spasti, koji komad šume je suštinski važan za opstanak njihove i mnogih drugih vrsta.

Ali to nije bio pravi razlog što ih je Jeva volela. Puževi su mogli biti beskorisni, tek puki ukrasi, a ona bi ipak prevrnula svaki list i vlat trave da ih nađe. Mogla je satima da ih posmatra u terarijumima, a njen um bi se za to vreme usporavao, usporavao i praznio. Kad bi podigla pogled, svet je delovao odvojeno od nje, kao komično ubrzan film koji može da isključiti.

Tokom prvih godina rada za bračnu agenciju, kad bi je udvarači pitali čime se bavi i u retkim prilikama kad joj je bilo do otvaranja pred njima, Jeva bi ono što radi opisivala kao spasilačku misiju. Otrže ugrožene puževe iz njihovih sve manjih staništa i u zatočeništvu obnavlja njihove populacije. Jednog dana će ih vratiti u ekološki zaštićene zone (kojih je malo, ali ništa ne ide preko noći). Obilazi celu zemlju, uključujući samoproglašene Narodne republike Donjeck i Lugansk, u kojima još tinja rat. Evakuiše preživle iz ugroženih zona čak i ako nema gde da ih

smesti. (Zaklela se da više nikad neće ponoviti jednu od svojih početničkih grešaka: odlučila je da ne spasava desetak primeraka vrste *Annilika severus* iz njihove jaruge u podnožju Karpata, ali kad se vratila po njih s novim terarijumom, jarugu je već bilo zatrpalo klizište. Više nikad nije videla nijednog puža te vrste.) Ali bila je i svedok dovoljno čuda da slepo poveruje da još ima nade: našla je dva retka puža vrste *Tordionus bazilikae* na stabljici crnog luka koja je virila iz kontejnera, kad ih nije tražila. Drugi put je na obodu vojnog poligona otkrila leglo novorođenčadi. Te rane uspehe shvatila je kao znake da je predodređena za tu spasilačku misiju. Ona i njeni štićenici će preteći ekološku propast. To ipak nije nemoguće. Svojom Nojevom barkom će obići svaki kutak zemlje, prevrnuti svaku lisku.

„Rani uspeh je opasna stvar”, rekao joj je jedan udvarač na sastanku, dok je opisivao sopstvene investicione poduhvate. Ogromna dobit u ranim dvadesetim navela ga je da poveruje u svoj takozvani instinkt, dok na kraju nije bankrotirao. Ali Jeva ga je jedva slušala. Njena prevoditeljka se odavno bila prepustila svom martiniju, a Jeva nije skidala pogled s prenosa iz terarijuma na svom telefonu (dođavola sa agencijskim pravilima). Dva *Pacillum dulcisa*, jedini preostali primerci te vrste za koje se znalo već šest sati, kružili su jedan oko drugog u ritualnom udvaranju i jedan je najzad drugom zadao ubod svojom krečnjačkom ljubavnom strelicom. Drugi je uzvratio svojom strelicom. Svakog časa će najzad početi da se pare. U roku od dve nedelje njihov broj mogao bi da eksplodira na pedeset. Trebaće joj još zaliha.

Jeva je morala da nastavi sa sastancima.

Ponekad je, dovodeći prevoditeljke do ludila, a udvarače u stanje smrtne dosade, dobijala nadahnuće da priča o detaljima svog rada, o parametrima čiju stabilnost mora da održava.

Jedan udvarač ju je za večerom pitao: „Jesi li nekad pokušala da ih jedeš?”

Jeva umalo nije pregrizla jezik.

Godinu dana otkako je počela da izlazi na sastanke preko agencije, nakon što je potpuno obnovila mobilnu laboratoriju, Jevi je ostalo nešto novca. Angažovala je tinejdžera koga je spazila kako ispisuje grafit na nekom mostu da joj naslika logotip na boku vozila: zeleni krst (kao crveni krst na sanitetu), a ispod dve šake kako drže pregršt zemlje iz koje izbija mladica sa dva lista. Znala je da su te šake kliše. Tipična ekološka oznaka. Ko u stvarnom životu tako drži zemlju iz koje niče mladica? Svaki pojedinac ili neprofitna organizacija koja ima bilo kakve veze s planetom koristi tu glupu sliku. Ali nije mogla da smisli ništa drugo. Kakvu drugu sliku je mogla da traži od tog klinca? Puža? Već su je dovoljno ismevale kolege iz univerzitetske laboratorije sa unosnijim interesovanjima, njena porodica koja ju je smatrala beskućnicom, skoro svi na internetu (dobro, ne nju lično, ali to nije mogla drugačije da doživi).

Ismevanje na internetu je počelo pitanjem koje je korisnik GrassToucher89 postavio na jednom forumu na engleskom jeziku: Kako se zove stručnjak za puževe?

Najpopularniji odgovori:

Mislio sam da je to početak vica.

Pomalo sam razočaran što nije.

I ja!

Francuz?

Zove se Stiv, ali pravo ime mu je Stiven.

Evo boljeg pitanja: Kako se zove radijska emisija o puževima? Gastropodkast!

Pužem od smeha!

Jeva je, naravno, morala da se umeša i da tim klovnovima objasni elementarne stvari. Prokomentarisala je kako je izraz „gastropodolog” najprecizniji, ali ga se drže samo cepidlake, dok većina stručnjaka radije koristi širi termin „malakolog” iako on obuhvata i mekušce beskičmenjake (školjke, hobotnice i tako dalje). Termin „malakolog” je podržala i Unija estuarskih mekušaca, koja se na svojoj godišnjoj konferenciji o biodiverzitetu zavetovala da će se inkluzivnije odnositi prema kopnenim puževima. Na to je MadamePeanutButter odgovorila: „Ovo je jebeno preslatko.” Jevu je to još više razbesnelo i navelo na osvrt od petsto reči o istoriji (već zastarelog) termina „helikolog” (pošto je rod *Helix* dominantan među kopnenim puževima), zaključivši tvrdnjom da su stručnjaci za puževe pacifistički nastrojeni i možete ih zvati raznim imenima, samo ne „konholozima”, amaterima koji sakupljaju školjke na plažama u belim lanenim pantalonama, prave bubnjarske krugove i remete mir (i kruženje kalcijuma). Jevin komentar je dobio najviše glasova i tada je posumnjala da je i dalje ismevaju.

Posle toga je na boku kombija uradila logotip sa šakama punim zemlje iz kojih izbija mladica. Spolja gledano, nije bilo ni traga ničeg malakološkog.

Teška srca je ugradila i sklopivi spoljni tuš na zadnji deo laboratorije, pošto je jedna osetljiva prevoditeljka odbila da radi s njom tvrdeći kako smrdi. Jeva je taj izdatak opravdala kao ulaganje u više sastanaka, a to je značilo i više novca za puževe.

Dvesta sedamdeset šest primeraka. Trinaest vrsta, od kojih je šest već smatrano izumrlim u divljini. To su bili brojevi na vrhuncu njene misije. Kad se samo seti toga! Kad se seti kakav je osećaj bio gledati populacije koje se stabilizuju umesto da opadaju! Zbaciti tužni, sumorni teret eklipsozoologa!

(Eklipsozoologija: proučavanje izumrlih životinja, gde reč „eklipsa” izvorno znači sumrak ili pad. Eto kako se zove

stručnjak za puževe, htela je da doda za kraj svoje internetske tirade, ali suzdržala se.)

(*Eklipsozoologija nije široko prihvaćen termin, sigurno bi primetio neki pametnjaković. Htela si da kažeš paleontologija. Ali taj termin se odnosi na drevne oblike života, fosile i masovna izumiranja s kojima čovek nije imao veze.*)

Njena nekadašnja uzvišena zaštitnička misija sada joj je izgledala smešno.

Njena nova misija svela se na jednostavan spisak:

1. Zaraditi još jednu platu
2. Nabaviti kanister cijanovodonične kiseline i venčanicu za sahranu
3. Ući u kamper, više se ne probuditi

U osnivanju sopstvene laboratorije pomogao joj je jedan zaštitnik prirode s Havaja, svetske prestonice izumiranja. Obratila mu se preko interneta pošto je u jednom malakološkom časopisu pročitala tekst u kojem je opisano kako je napravio mobilnu laboratoriju za gajenje trista autohtonih vrsta puževa. Članak su krasile duplerice njegovih šticećenika sa opčinjavajućim blistavim ljušturama, dizajniran poput novogodišnjih ukrasa od duvanog stakla, mnogo prikladnijim za privlačenje simpatija javnosti od Jevinih sumornih sivih primeraka. Ta priča je imala i jasnog negativca – invazivnog vučjeg puža, koga je havajsko ministarstvo poljoprivrede uvezlo radi suzbijanja jedne ranije unete invazivne vrste – koji je sledio sluzavi trag autohtonih vrsta i čupao ih iz ljuštura svojim nazubljenim čeljustima. Jeva se divila neumornom trudu tog zaštitnika prirode, decenijama provedenim u brizi o njegovim šticećenicima u kamperu i ograđenim prostorima koje je projektovao: delovima šume zaštićenim

posebnim zidovima (previše klizavim za guštere i kameleone, predubokim da bi ih pacovi potkopali, s bodljikavom bakarnom mrežom pod naponom na vrhu kao odbranom od poslednje opasnosti: ružičastih vučjih puževa).

Jeva se putem SMS poruka godinama dopisivala s tim zaštitnikom prirode. Na engleskom prošaranom latinskim (zašto usput ne bi vaskrsli i mrtav jezik?), delili su podatke i savete o gajenju puževa. Iako nikad ne bi priznali da imaju miljenike, dva puža su dominirala njihovom komunikacijom. Njegov ljubimac je bio osamnaestogodišnji primerak vrste *Achatinella spirita* koji se zvao Jona, zvezda školskih izleta koji ne samo da je preživeo pošto ga je progutao pacov (imao je prepoznatljive ožiljke na ljušturi) nego je, eto poetske pravde, nađen na leševima dvaju vučjih puževa koji su pokušali da pojedu jedan drugog. Ona je bila slaba na jednog neprirodno druželjubivog šumskog puža, čija se krhka konična ljuštura savijala ulevo umesto udesno, onemogućavajući mu razmnožavanje sa devedeset devet odsto pripadnika njegove vrste. Za jednu već desetkovanu vrstu, Leviša je bio beskoristan u biološkom smislu. Zato ga je još više volela.

Među uobičajenim obaveštenjima koja su joj neprestano stizala jer telefon nije isključivala ni kad spava, poruke tog zaštitnika prirode bile su pravo olakšanje. Melem na ranu. Bio je jedini čovek, čak na drugom kraju sveta, koji je njenu misiju shvatao ozbiljno, a ipak je mogla da se šali s njim na račun toga. Zbijali su šale na račun svog monaškog života i toga što se ne odvajaju od svojih kampera kao puževi od svojih kućica. Umreće u tim kamperima i puževi će im se razmilet po licu, ali ga neće pojesti, kao što bi to mačke mogle učiniti. Podmlađujuća sluz puževa samo će njihovim leševima dati sjaj i svežinu.

Ali njihov trud će se isplatiti, podsećali su jedno drugo. Neke populacije su rasle pod njihovim nadzorom i, makar to trajalo

decenijama, sigurno će biti spasene od izumiranja. Bilo je naznaka da je populacija havajskih vučjih puževa dostigla vrhunac i da sada proždiru jedni druge. Isto važi za čovečanstvo, rekao je zaštitnik prirode. Njegovi i Jevini šticećenici će opstati. Prilagodiće se sve vreljoj klimi, sušama i poplavama. Samo im treba vremena da to urade na miru, neometani ljudima. Puževi su, po definiciji, spori.

Ali za neke vrste je zaista bilo prekasno. U nekim slučajevima je sama populacija bila previše malobrojna (Jeva se na svaka tri meseca vraćala na mesto s kojeg ih je evakuisala, zavirivala pod svaku lisku i grančicu tražeći još preživelih, ali uzalud). Ili Jeva i zaštitnik prirode nisu mogli da odrede tačne parametre i reprodukuju uslove iz njihovog prirodnog staništa. Ili su uspevali da podese uslove i njihovi šticećenici su zadovoljno puzili svojim terarijumima, ali su odbijali da se pare.

U porukama ponekad nije bilo reći, samo brojevi:

00.01

04.13

17.45

Ili, ako bi se to desilo tokom četvoročasovne smene za spavanje:

23.00–03.00

Oznaka vremena. Tačnije, oznaka smrti. Trenutak nestanka jedne vrste.

To su ujedno bili i trenuci u kojima su Jeva i zaštitnik prirode najviše trebali jedno drugom. Da se uzajamno uteše, da jedno drugom kažu kako, uprkos neuspesima, puževi u njihovim laboratorijama ipak imaju veće šanse za preživljavanje nego

u prirodi. Trebali su jedno drugom kao svedoci jer ostatak sveta to nije zanimalo. Vesti o tome bi se možda pojavile u nekom specijalizovanom časopisu ili na veb-sajtu, ali mediji su uglavnom ignorisali te skromne žrtve šestog masovnog istrebljenja na planeti. Za to vreme Nadžin i Fatu, poslednji severni beli nosorozi (majka i ćerka), bile su glavne zvezde bala izumiranja. Bile su pod stalnom zaštitom naoružanih čuvara. Turisti iz celog sveta su dolazili da ih pomiluju, a onda su plakali u svojim kolima. Kad su nosorozi zajedno pustili vetrove, *Njujork tajms* je to nazvao „najređom simfonijom na svetu”.

Jeva je pamtila kad je prvi put morala da unese vreme izumiranja. Nije uvek lako odrediti je li puž mrtav. Često zapečate ljušturu pomoću sluzi, kao da su u hibernaciji, a onda se unutra smežuraju i tiho napuste ovaj svet. Prazne ljušture, i dalje zatvorenog izlaza, provocirale su je kao mađioničarski trik s nestajanjem, poslednji i konačni. Ali prvo izumiranje kojem je bila svedok, radilo se o poslednjem primerku vrste *Gula mirabilis*, objavio je tup udar kad je puž pao sa zida terarijuma. Taj pad sam po sebi nije bio neobična pojava: puževi su iznenađujuće često padali s tih površina. Ali Jeva je osetila da nešto nije u redu i pokušala je da ga ponovo prikači na zid. Nije se držao. Milovala je njegovu kao maslac žutu donju stranu ne bi li ga navela da je uvuče u ljušturu. Taj primerak je bio poznat po glasnom žvakanju. U tihim noćima bez vetra, dok bi ležala budna, slomljena teretom posla, Jevu je to hrskavo žvakanje smirivalo. Zamišljala je da je okružena šumom punom tih žustrih proždrljivaca. Jednog dana će sigurno i biti tako, rekla je sebi tokom jedne takve besane noći.

Ne zna koliko je dugo držala mlitavi mali leš na dlanu, paralisana neopisivim osećajem, kao da istovremeno otiče i smežurava se. Doza strahopoštovanja što je baš ona bila svedok presecanja evolutivne grane koja se usavršavala milionima godina,

pomešana s blagim osećajem moći što je doprinela tome samim tim što je rođena kao ljudsko biće. Ali pre svega, osećala se sićušno, glupo i bespomoćno.

Godinu dana kasnije, Jeva se vozila u Polesje kad joj je stiglo novo obaveštenje o vremenu izumiranja – ne od zaštitnika prirode već od jednog kolege na Aljasci. Zaustavila se pored puta čim je ugledala poruku s tim brojevima na telefonu. Radilo se o poslednjem primerku polarne piskutave žabe sa ogromnim očima nalik dečjim, po imenu Tutan – što na jeziku naroda Tlingit znači „nada”. Tutan je uoči smrti zapevao prvi put posle mnogo godina, dozivajući ženu koja nije postojala. Kolega je Jevi prosledio snimak.

„Čuješ li ga?”, pitao je u poruci.

Jevi se učinilo da čuje povremene pijuke na nejasnom snimku. „Jasno i glasno”, slagala je. Osetila je dozu ozlojeđenosti: to su bili poslednji trenuci tog primerka izumiruće vrste, a on se jadao što ništa nije kresnuo. Naravno, to je normalno. Poslednji primerci svake vrste treba najviše da se jadaju jer s njima nestaje i vrsta. Jeva nije normalna.

„Zar Tutanova pesma nije predivna?”, napisao joj je.

Gastropodi bar pate nemo, pomislila je Jeva, ali ništa nije rekla.

(„Zar ne bi bilo humanije prekratiti im muke?”, upitao ju je jedan notar iz Ilinoisa na sastanku, kad je Jeva ponovo pogrešila i počela da priča o svom poslu. Nikad nije čula ništa okrutnije. Dokusuriti poslednje primerke vrste samo zato što ne mogu da jebu? Zaštitnik prirode nikad ne bi rekao tako nešto. Kao da je samo on razumeo ono što njih dvoje rade i nije to smatrao besmislenim. A možda i jeste, ali je ipak nastavljao da radi.)

Zaštitnik prirode je kucao, a tačkice su poskakivale po njenom ekranu. Jeva je preturila po pregradi za rukavice, našla cigarete, pripalila jednu i snažno povukla dim. Znala je da ne

bi trebalo da puši. Mora da čuva zdravlje, ali svaka vest o izumiranju u to vreme ju je sve jače pogađala. Populacije su nestajale. Ponovo je bacila pogled na ekran.

„*Te amo*”, otkucao je na latinskom.

Isprva je pomislila da je pogrešio. Ili je možda pogrešno shvatila taj mrtvi jezik? Ali ta rečenica je bila sasvim jednostavna, glasna i jasna.

Odmah zatim joj je uputio video-poziv. To je bila retkost, s obzirom na troškove. Javila se. S razdaljine od dvanaest hiljada kilometara između zabačene havajske šume i ukrajinske provincije, nasmešili su se jedno drugom. Imao je vranu kosu i urednu bradicu. Jeva je znala da je samo njegovo postojanje čudo. Njegova prababa je bila takozvana nevesta sa slike iz Japana, koju je porodica obećala jednom trgovcu iz Osake, koji je živeo na Kauaiju. Ali kad se s broda iskrcala na dok, gde su je čekali svatovi i venčanje, videla je koliko je njen budući suprug zaista stariji i smesta se vratila na brod i zaključala u kabinu za posadu. Muževljev mlađi, otmeni rođak namamio ju je da siđe s broda i tako je ostala i udala se za njega.

Lice zaštitnika prirode nateklih očiju je reklo: „Hoću da dođem i upoznam se s tobom.”

Ne, ne, ne. Moraju da se vrate na početak. „I meni je drago što se vidimo”, izbrbljala je, praveći se da ga ne razume.

„Mislim, hoću da te posetim. Da te sretnem. Uživo.”

Uživo. Štrechnula se od tog izraza. Usiljeno se nasmejala nadajući se da se šalio, ali on je nastavio da priča i planira. Priznao je da je mesecima razmišljao o tome. Rizično je, ali izvodljivo. Obučavao je jednog pripravnika koji može da pripazi na njegovu laboratoriju. Naravno, ne može predugo da odsustvuje, samo dva dana. Ukrcaće se u avion i već sledećeg dana sesti na povratni let. Mučiće ga strašan džetleg, pored uobičajene neispavanosti zbog noćnih uzbuna iz laboratorije, ali najzad će se sresti s njom licem u lice. Zar to ne bi bilo lepo?